

FRAFJORDHEIENE LANDSKAPSVERNOMRÅDE

Frafjordheiene landskapsvernrområde ble varig vernet ved

Kronprinsregentens resolusjon av 19. desember 2003. Området dekker ca. 418 km² i kommunene Forsand, Gjesdal og Sirdal. Samtidig ble Migaren og Ørestø i Frافjord fredet som naturreservater.

Frafjordheiene landskapsvernrområde ble opprettet for å:

- Ta vare på et representativt, særpreget og vakkert landskap, med bratte fjord- og dalsider via lågheier opp til glattskurt høgfjell.
- Ta vare på vann og vassdrag, viktige leveområder for et særpreget plante- og dyreliv, geologiske landskapsformer, og beite og stølslandskap med eldre og nyere kulturminner.
- Ta vare på en variert og særpreget alm- og lindeskog i Røssdalen, med rik bjørkeskog, fattigeng, urer, berg og flomelver med oseaniske mosesamfunn.
- Sikre allmenheten mulighet til naturopplevelser gjennom et tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

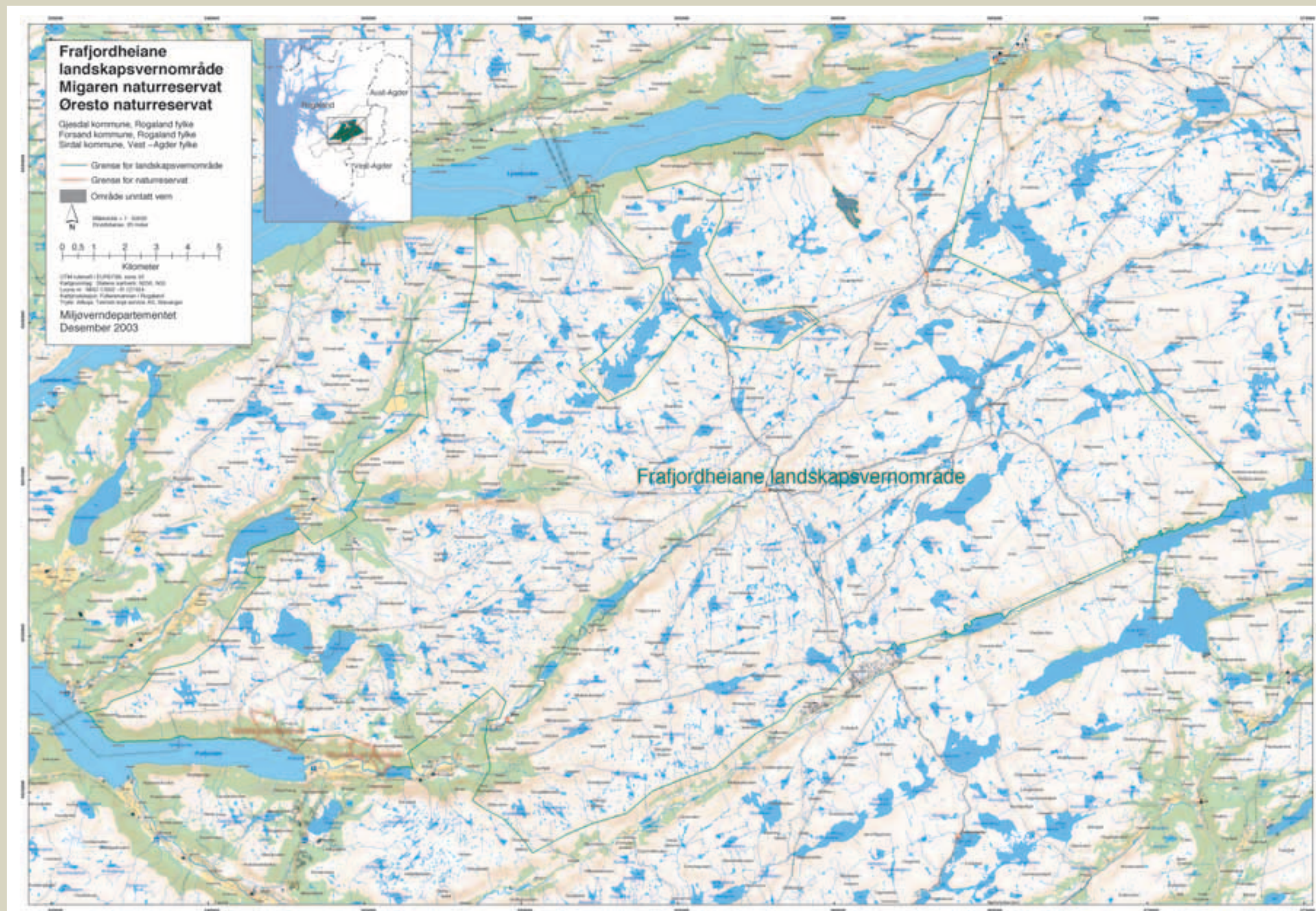
Viktige verneregler:

- Ingen inngrep som i vesentlig grad kan endre eller virke inn på landskapets art eller karakter er tillatt.
- Forbud mot å innføre nye plantearter.
- Beite er ønskelig.
- Nye dyrearter må ikke innføres.
- Jakt og fiske er tillatt etter gjeldende lover
- All ferdsel må skje hensynsfullt og varsomt. Motorisert ferdsel er forbudt på land og i vann, med unntak for de som har spesiell tillatelse.

Særpreget landskap

Frafjordheiene og Espedalsheiene er et høgheidelandskap med dramatiske og varierte landskapsformer med dypt nedskårne daler som gradvis stiger mot mer småkupert høghei i øst. Store partier av heiene hever seg opp mot 1100 moh. Mange av toppene er golde, delvis blankskurte, men mange er også overstrødd av enorme steinurer fra istiden.

De flate - men småkuperte - heiene er rester av det subkambriske peneplanet. Dette er et gammelt slettelandskap som for mer enn 600

Flyfoto over Fijdaldalen. Foto: Norsk Fly og Flyfoto

millioner år siden lå ved havnivå, men som i dag ligger høyt hevet over havet.

Heiene er omgitt av markerte U-daler: Østebødalen og Hunnedalen i sørøst, Frافjorddalen og Brådlandsdalen i sør, Espedalen i vest og Lysefjorden i nord. Brådlandsdalen, Fijdaldalen og Røssdalen-Indredalen skjærer seg inn i området.

To særpregete landskapsfenomen gir ekstra opplevelse til Indredalen. På nordsiden av dalen ligger Fossjuvet - et "jutulhogg" i fjellsiden der store smeltevannsmasser en kort stund for ca 10.000 år siden grov ut dette mektige gjelet.

Litt lenger vest ligger Ulvegrovane, en merkelig meterdyp forsenkning i bakken som trolig skyldes en nokså nylig forkastning i jordskorpen.

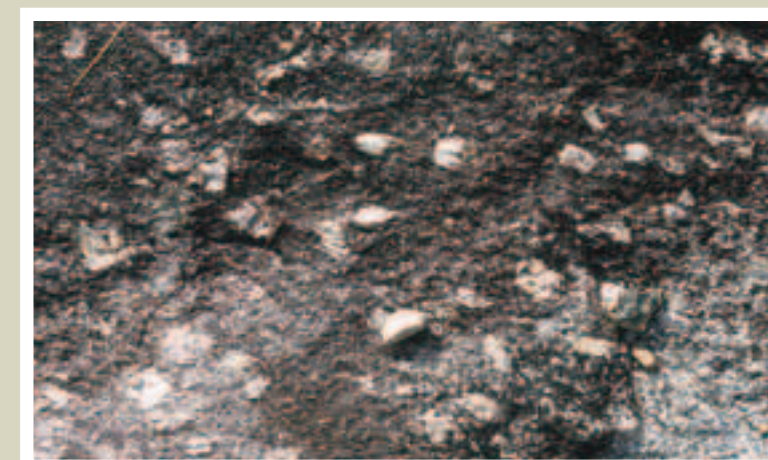
BERGGRUNNEN

Alle bergartene i området er mer enn 1000 millioner år gamle. Selv om alle bergartene i Frافjordheiene hører med til grunnfjellet – og er harde, sure og for det meste grå – er det likevel stor variasjon og vekslning av ulike typer granitt og gneis. Vekslingen gjenspeiles i landskapet. Grovt sett kan vi si at granitt gir runde former, mens gneis gir mer lange og kantede former, ofte trappeformet.

Granittisk gneis

Granittiske gneis – eller migmatitt – er granitt som er omvandlet til gneis, og derfor er mer stripet enn granitt. Granittisk gneis er den dominerende bergarten i Frافjord- og Espedalsheiene, ofte i vekslning med tynnere soner av båndgneis. Noen steder er den granittiske gneisen gjennomskåret av hvite kvartsbånd. Båndgneis kjenner vi igjen som en bergart der det veksler mellom lysere og mørkere bånd.

Øyegneis

Øyegneis – eller øyegranitt – er grovkornet, ofte ser vi store lyse korn - eller krystaller - av feldspat som stikker opp av bergoverflaten og gjør underlaget ruglet å gå på.

Ulvegrovane

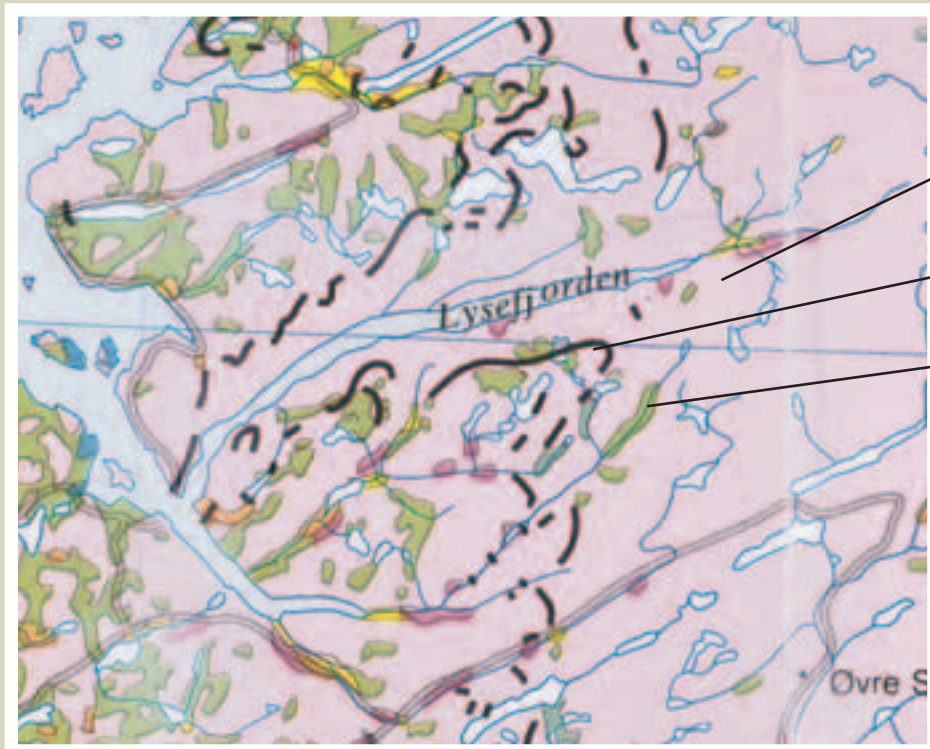
Fossjuvet

Henvendelser og spørsmål vedrørende verneområdet kan rettes til

- Gjesdal kommune, tlf 51 61 11 00
- Forsand kommune, tlf 51 70 00 00
- Sirdal kommune, tlf 38 37 90 00
- Fylkesmannen i Rogaland, Miljøvernavdelingen, tlf 51 56 89 00

Bart fjell og fjell med et tynt eller usammenhengende løsmassedekke
Morenerygger
Tykt løsmassedekke

LØSMASSENE

Den østligste delen av Frafjordheiene er karakterisert av ekstremt nakne og golde bergkoller og vidder, uten grasstrå og stort sett uten løse steiner. Kontrasten er stor mot de midtre og vestre delene – der det enten er en enorm mengde med steinblokker strødd utover, eller mer frodige moreneparter som er dekket av planter og myr.

Det store morenetrinnet fra Yngre Dryas – Lysefjordtrinet – kan følges som ryggform eller belter med steinblokker tvers over store deler av Frafjordheiene. De store steinurene foran Månavatnet og foran Fidjvatnet hører til

Lysefjordtrinet. Mange bergtopper og flate parter bærer navnet "Steinhei".

I de største dalene er det avsatt både bunnmorene og sand og grus fra breen under avsmeltingen. Der ismassene på slutten av istiden ikke lenger var i bevegelse, oppsto ofte et haug- og rotet terreng – et dødsterreng.

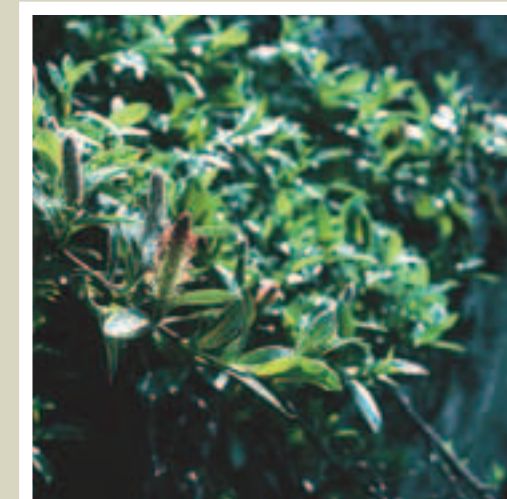
De bratte bergveggene har mange steder vært utsatt for steinsprang og ras. Huldrehaugene i Fidjaldalen er trolig dannet i et komplisert samspill mellom frostsprengning og ras og isbreenes opphopning av morenematerialer foran bretungen.

Gammel bjørkeskog ved Huldrehaugane

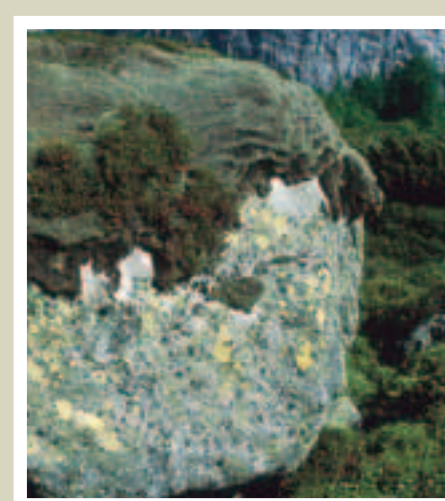
Stjernesildre

Sølvier

Styvet tre i Norddalen

Mosekledd stein ved Øygardstølen

Dalene og liene

I liene finnes mange steder et vierbelte der lappvies og sølvvies dominerer. I de lavere bjørkeskogene kan vi finne kantareller, piggsopp og rødskrub. Blåbær, tyttebær og krekling finnes mange steder.

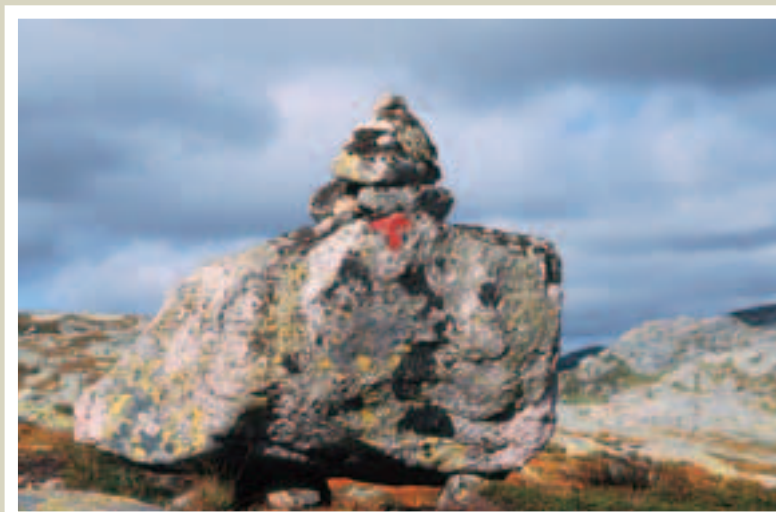
BRUK AV HEIA I GAMLE DAGER

Kømmedalstølen

Ernstegå

Vardene viser vei

Heller ved Blåfjellenden

Øvre Espedalstølen

Ferdsel i fjellet

De mange ferdselsvegene over heia ble alltid lagt der det var lettest å finne fram. Nødlinger - små steinvarde - står langs de viktigste ferdselsvegene, og må ha eksistert i uminnelige tider. Mellom Frafjord og Østebødalen – Hunnedalen, var det tre mye brukte ruter. Den ene mellom Brådland og Ritland i Østebødalen, den andre mellom Brådland og Østebø og den tredje gjennom Brådlandsdalen til Høgaleite i Hunnedalen.

Hellere

Folk som vandret i fjellet i tidligere tider - gjeterne, handelsreisende, jegere og fiskere - trengte steder å sove om natten. Store steiner eller bergvegg med overheng ble kalt heller eller hedler. Under en god heller kunne en ligge tørt selv om det regnet. Omkring mange av disse er det murt opp stein som en lemur for å skjerme mot vind og vær. Også dagens vandrere kan finne ly her.

Legegjeting

På 1800-tallet – etter at den store driftetraffikken med kjøttedyr fra vest mot øst tok slutt – ble beitet i heiene overtatt av sau. For å unngå tap av sauer på grunn av rovdyr som bjørn, ulv og jerv, var det vanlig med legegjeting. Gjeteren samlet dyrene sammen i leger (liggeplass) for å ha tilsyn om natten. Gjeterne flyttet fra lege til lege utover sommeren, de holdt seg på hvert sted 2-3 dager. Legene kan i dag sees som små grønne holmer i en ellers fattig vegetasjon.

Stølsdrift og annen utmarksbruk

Mellom dalførene Espedalen og Frafjord finnes den største stølsheimen sør i Rogaland. I det gamle gårdssamfunnet var stølsdriften en meget viktig del av jordbruket. I Frafjorddalen var stølene i bruk helt inn på 1900-tallet.

Det var ikke nok høy på gårdene til det store husdyrholdet. Folk måtte finne "attåt teiger", i bratte lier, på stølsvoller og på myrer. Vollene eller legene rundt stølen ble slått sist i juni, og senere slo de slåttene som lå lenger fra husene. Graset ble lagret på stølen eller i høyløer eller rundt stakkstenger. Høyet ble fraktet hjem om vinteren.

PLANTELIVET

Heiene er sterkt preget av eldre tiders beiting da både ku, sau og geit beitet i utmarka. I dag beiter stort sett bare sau i utmarka. Dette fører til hardt beitetrykk der sauen holder til, mens andre områder gror til med bjørk, einer og lyng.

Høgheiene

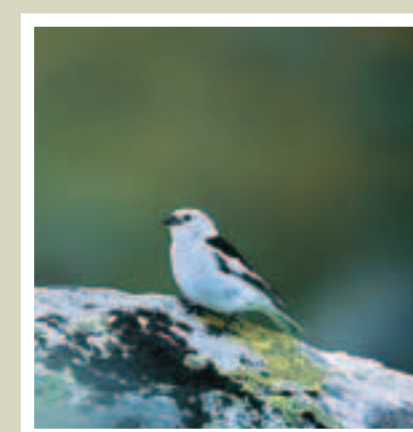
Frafjord- og Espedalsheiene har ikke mer enn ca 20 forskjellige fjellplanter, dette skyldes den næringsfattige berggrunnen. Blant dem er stjernesildre, dverggråurt, rypestarr, fjellbunke, trefingerurt, jøkulstarr, fjelltjørebloom og snøull.

Røyskatt

Blåstrupe

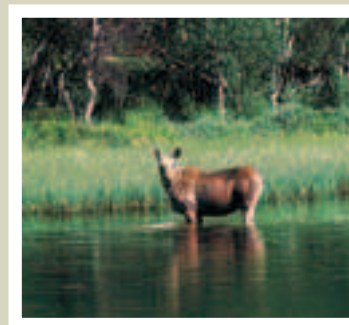

Snøspurv

DYRELIVET

Reinsdyr, elg og hjort

Villreinen bruker enkelte år Frafjord- og Espedalsheiene som et utkantbeiteområde, særlig små flokker med bukker om sommeren og om høsten. Bestanden av hjort og elg har økt de siste vintrene.

Elg

Rovdyr og smågnagere

I dag er det ingen store rovdyr som holder til i disse heiene. Streifdyr av jerv er observert. Det er mye mår i området. Røyskatt trives i ur og steinete områder. Rødrev er vanlig. I enkelte år kan det være mye lemen. Hare finnes i områdene over bjørkeskogen. Ekorn trives godt i de særpregete skogene, blant annet i Røssdalen. Bever er registrert innenfor Månastølen.

Rikt fugleliv

Frafjord- og Espedalsheiene utgjør et av de beste områdene for fugl i Ryfylke med ca 100 registrerte arter. Den rike og varierte vegetasjonen i dalene skaper levevilkår både for

Orrhane

vanlige skogsarter og for mer spesialiserte fugler – ikke minst de som ruger i hull i trærne, for eksempel svart-hvit fluesnapper, gråspett, dvergspett og kvitryggspett. De varmekjære skogsområdene er rike på sangere.

Det er en relativ stor bestand av truede og sjeldne arter innenfor området. Ca 30 par rovfugl er antatt hekke her. I tillegg hekker både hubro og kattugle.

Storlom og smålom hekker innen området. Orrfugl er langt mer utbredt enn storfugl i våre heiområder. De vanligste fuglene i høgheia er heipielerke og steinskvett, men en kan også støte på blåstrupe og snøspurv. Fjellrype finnes det godt av enkelte år.